

Budimir DAMJANOVIĆ*, damjanoviic.b@gmail.com

CRNOGORSKA VOJNA UNIFORMA I ČINOVI U DOBA KNJAŽEVINE I KRALJEVINE CRNE GORE

ABSTRACT: *The military uniform has symbolism that is specific to the military unit, nation, and country and has a deep historical context. During its history, Montenegro has developed a specific military tradition and system of uniforms and ranks. As a small, but militarily and politically significant country, Montenegro has shown its combativeness throughout the centuries, often fighting for survival in the circumstances of major geopolitical changes. The military uniform and ranks of Montenegro did not only reflect the military function, but also had a deep-rooted cultural, social and political meaning. This paper will discuss the development of Montenegrin military uniforms and ranks, with special emphasis on their historical context and symbolism.*

KEYWORDS: *soldier, army, uniform, suit, ranks*

Vojna uniforma je specijalizovana garderoba koja označava pripadnost vojsci ili nekoj vojnoj formaciji. Ona nije samo praktičan komad odjeće, već ima i duboko ukorijenjeni simbolički značaj, predstavlja snagu, disciplinu i jedinstvo u okviru vojnih snaga. Uniforma je važan element identifikacije i predstavljanja vojnog sastava i nosi značajnu ulogu u vojnoj organizaciji, istoriji, kao i u svakodnevnom životu vojnika.

Uniforma ima nekoliko ključnih funkcija u vojnoj organizaciji. Prvo i najvažnije, ona omogućava brzo prepoznavanje pripadnika vojne formacije. U boji, obliku i oznakama uniforme lako se može uočiti ko je pripadnik vojske, a ko ne, što je izuzetno važno u ratnim uslovima ili u kriznim situacijama.¹ Osim toga, uniforma ima ulogu u stvaranju kolektivnog identiteta i duha zajedništva među vojnicima, čime se jača moral i disciplina.

* Profesor istorije i geografije, magistar komunikologije. Professor of history and geography, Master of Communicology.

¹ Više u: Radenko Šćekić, Medijski rat kao oblik geopolitičke borbe, Matica br. 90, Podgorica, 2022.

Značaj uniformi nije samo u prepoznavanju i funkcionalnosti, već ona simbolizuje i odanost, patriotizam i borbu za određene vrijednosti. Iako su u osnovi namijenjene svakodnevnom nošenju u vojnim operacijama, uniforma ima primarno, izvorno i fundamentalno značenje u kulturnom i političkom kontekstu.

Upotreba uniformi u vojnim formacijama datira još iz vremena starih civilizacija. U antici, rimsku vojsku karakterisala je specifična oprema koja se koristila za identifikaciju vojnika, dok su srednjovjekovne vojske nosile oklop i boje koje su simbolizovale različite vladare ili plemena. S vremenom, uniforma je postajala sve više standardizovana i predstavljala je ne samo zaštitu, već i status vojnika.

Vojna uniforma nije samo odora koja služi kao zaštita ili oznaka za identifikaciju. Ona je duboko ukorijenjeni simbol u svakom društvu, povezujući vojsku s tradicijom, patriotizmom i društvenim vrijednostima. Kroz istoriju, uniforme su evoluirale, prilagođavajući se tehnološkim i društvenim promjenama, ali su i dalje centralni element u svakodnevnom životu vojnika, kao i u širem društvenom i kulturnom kontekstu.

Svaka vojna uniforma nosi simboliku koja je specifična za narod, vojnu jedinicu ili istorijski kontekst.² Na primjer, boje, brojevi ili grbovi na uniformi mogu imati čvrsto utemeljeno značenje povezano sa tradicijom, herojima ili posebnim istorijskim događajima.

Međutim, vojna uniforma nosi i etički aspekt. U mnogim društvima, nošenje uniforme zahtijeva preuzimanje velikih odgovornosti jer se od vojnika očekuje da je predstavljaju na častan način. Takođe, uniforme imaju i određeni psihološki uticaj, jer mogu pojačati osjećaj moći ili autoriteta, kako unutar vojne strukture, tako i u odnosu prema civilima.

Prva asocijacija kada se pomene vojnik jeste uniforma i čin u službi. No, to je svakako jasno da je istorija vojnih uniformi i činova duga i zanimljiva. Uniforma je determinisala priču o ratovanju i nacionalnom identitetu. Njenu upotrebu je moguće pratiti od antičkog doba. Upotreba odjeće koja se koristila za bitke, može se pratiti kao što je to slučaj u Hanibalovoj španskoj pješadiji, zatim rimske legije čiji su pripadnici nosili kaput bez rukava, kabanicu i kratke pantalone, na grudima su imali oklop i štitnike, a na nogama kožne čizme.

Vjerski ratovi koji su vođeni u periodu od 1618. do 1648. ili Tridestogodišnji rat je donio mogućnost razlikovanja pojedin djelova učesnika rata i to po gornjem dijelu odjeće.

Sukobljena su mišljenja o tome kada se pojavila zvanično prava vojna uniforma. Prema jednim to je za vrijeme Luja XIV oko 1670. godine. On je

² Više u: Radenko Šćekić, Hibridno ratovanje u novom milenijumu, Matica 80, Podgorica, 2019.

zahtijevao da njegovi pukovi marširaju u paradama u odjeći iste boje, istog kroja, s istim brojem dugmadi. Drugi tvrde da su vojne uniforme nastale u Švedskoj kada je kralj Švedske Karl XI 1693. godine objavio zakonik o zvaničnom odijevanju i obuvanju vojske. Prije toga vojnici su nosili narodne nošnje ili svakodnevnu odjeću. Prve, prave vojne uniforme kakve danas poznajemo počele su se razvijati u 17. vijeku, kada su evropske vojske počele da uvode posebnu odjeću za svoje vojnike. U tom periodu, uniforme su bile obilježene bojama i oznakama koje su ukazivale na rang i vojnu jedinicu. Na primjer, vojnici Britanske vojske nosili su crvene jakne, dok su Napoleoneove trupe nosile specifične pantalone i jake boje.

Za Crnu Goru istorija ratovanja za slobodu je fundamentalni okvir u kojem se odvijao proces građenja nacionalne svijesti, a ratna vještina je postala preovladavajući izraz moralnog sklopa i društvene organizacije. Ratni angažman Crnogoraca je bio produktivni odnos zajednice u kojoj su živjeli. Crna Gora nikada nije bila toliko slobodna koliko su njeni stanovnici stvarno željeli, a nasuprot tome nikada nije bila potčinjena po mjeri zavojevača.

Crna Gora, tokom svoje istorije, razvila je specifičnu vojnu tradiciju i sistem uniformi i činova. Kao mala, ali vojno i politički značajna država, koja je kroz vjekove pokazivala svoju borbenost, često se boreći za opstanak u okolnostima velikih geopolitičkih promjena. Vojna uniforma i činovi Crne Gore nisu samo odražavali vojnu funkciju, već su imali i duboko ukorijenjo kulturno, društveno i političko značenje.³

Crnogorska vojska, kao i vojske drugih balkanskih naroda, pretrpjela je brojne promjene kroz vjekove. Najraniji oblik uniformi u Crnoj Gori možemo pratiti još od srednjeg vijeka, kada je vojnička odora bila više simbolika nego funkcionalna oprema. Uniforma crnogorskog vojnika nosila je duboku simboliku. Pored funkcionalnosti, bila je i odraz patriotizma, borbenosti i posvećenosti domovini, i bila je značajan dio nacionalnog identiteta. Vojnici su nosili jednostavne uniforme, najčešće narodnu nošnju pod snažnim uticajem plemenskih i etničkih tradicija.

Na primer, crna boja uniforme, koja je bila karakteristična za crnogorsku vojsku, simbolizovala je ozbiljnost i borbeni duh. Činovi su, s druge strane, nosili simboliku vlasti, komande i discipline.

Sinonim crnogorskog identiteta i element nacionalne identifikacije jeste narodno odijelo koje je služilo i kao sredstvo raspoznavanja u ratnim okršajima.

Embrion jednoobraznosti vojne uniforme u Crnoj Gori se prvi put pojavljuje kod crnogorskih perjanika. Ovaj organ policijske vlasti osnovan je 1831. godine, sa prvobitnom namjenom fizičke zaštite crnogorskog vladike i vladara Petra II Petrovića Njegoša. Perjanici su nosili uniformu narodnog

³ Više u: Radenko Šćekić, Mediji i geopolitika, Medijska kultura, Nikšić, 2019.

kroja, a postojala je paradna i svakodnevna. Crvena dušanaka i crveni džamadan, ukrašeni zlatnim vezom, plave čakšire i čizme su činile paradnu uniformu, dok su svi ovi elementi bili i u svakodnevnoj upotrebi, s tim što je razlika bila u boji, a ona je bila sivoplava. Kapa za svakodnevnu upotrebu je bila jednobojna, dok je paradna kapa bila crna sa crvenim tjemenom, na kojem se nalazio monogram, a naprijed je bio grb i iznad njega perjanica.

Sve do 1854. godine Crna Gora i nije imala organizovanu vojsku. Njena dotadašnja vojna snaga je bila organizovana na bratstveničko - plemenskoj osnovi. Za plemensku Crnu Goru vojnik (ratnik) bio je najvrednija i najznačajnija kolektivna vrijednost.

Ratovanja sa Omer-pašom Latasom, inspirisala su knjaza Danila da 1854. godine donese odluku i naredi kapetanima da izvrše popis vojnih obaveznika na dobrovoljnoj osnovi. Prije toga, 1851. godine on je ukinuo kneževska zvanja plemenskim starješinama i uveo zvanja plemenskih kapetana. Popisani vojni obaveznici su bili dužni da na kapi nose bijeli krst, kako bi se razlikovali od onih „koji nijesu za vojsku”. Po bijelim krstovima koje su nosili na kapi vojska je nazvana „krstonosna”

I ova vojska, za vrijeme knjaza Danila, kao i u vrijeme njegovih pretходника je bila organizovana na plemenskoj i bratstveničkoj osnovi. Za potrebe ceremonije, predstavljanja ruskom caru, za knjaza Danila je bio sašiven generalski mundir po uzoru na srpski vladarski i generalski mundir. Ovaj mundir je uvod u uniformisanje crnogorskih vojnika u evropskom duhu.

Uvođenjem rangovnih oznaka – grbova na kapama, je uspostavljena hijerarhija državnih i vojnih zvaničnika čime je knjaz Danilo više nego očigledno stvorio osnovu uniformisanju. Ćirilичni monogram D I će postati uzor kasnijih oznaka u crnogorskoj vojsci.

Da je knjaz Danilo razumio značaj potrebe bolje vojne organizacije pokazuje i njegov Zakonik iz 1855. godine, gdje je članom 18 uvedena opšta vojna obaveza (Za odbijanje iste bila je propisana kazna oduzimanja oružja).

Kada je riječ o crnogorskom vojniku, on je koristio obično odijelo kojeg je činila: crvena kapa, obmotana crnom ili šarenom tkaninom, lanena košulja; crveni džamadan, sa i bez rukava; plave, ponekad i crne čakšire do ispod koljena, bijeli tozluci (dokoljenice), te čarape i opanci. Gornja haljina je bijeli suknjeni gunj, preko koga su se opasivali kožni sliv i vunjeni pojas.

Do završetka oslobodilačkih ratova 1876-1878 nema značajnijih aktivnosti na uvođenju posebne jednoobrazne uniforme. Odijelo je po narodnom kroju, dolame su zelene boje, džamadani crveni, a čakšire plave. Obuća je na šnjiranje. Kapa je crna sa crvenim tjemenom, spred knjažev monogram i grb.

Istorijski period u kojem je knjaževina i kraljevina Crna Gora imala stajaću vojsku je izuzetno kratak i obuhvata period od dvadeset godina, ali je

veoma zanimljiv i dinamičan. Ovo važi i za razvoj crnogorskih uniformi, koje su prešle put od narodnog kroja (nošnje), jakog ruskog uticaja, i išle ka izjednačavanju srpskom modelu neposredno pred početak Prvog svjetskog rata.

Jednoobrazno odijelo, koje se može uzeti kao prva zvanična crnogorska vojna uniforma, uvedeno je tokom 1896. godine. Uniforma je oslikavala narodno odijelo (crvena kapa, crveni džamadan, čakšire od plave raše, crveni vuneni pojas, bijele dokoljenice, opanci), no, postojale su i neke modifikacije.

Popisom o uniformi oficira od 3. oktobra 1910. godine Crna Gora je uvela uniformu ruskog kroja, a izrađivana je od materijala koji je stizao iz Rusije. Uniforma je imala dvije osnovne varijante, mirnodopsku i ratnodopsku.

Krajem 19. vijeka, kada je Crna Gora postala priznata kao nezavisna knjaževina a potom i kraljevina, dolazi do uvođenja standardizovanih uniformi. Ove uniforme su bile uglavnom inspirisane evropskim vojnim tradicijama, s tim da su zadržale specifične crnogorske karakteristike. Tako su crnogorske uniforme postale prepoznatljive po specifičnim detaljima kao što su crni vojnički kaputi, cilindrični šeširi, kao i simbolika na dugmadi i kragni.

Naredbom od 3. aprila 1914. godine o izmjenama i dopunama Propisa o uniformi oficira sviju rodova vojske od 3. oktobra 1910. godine uvedene su neke izmjene u mirnodopskoj oficirskoj uniformi. Ovim izmjenama oficirska uniforma se približila srpskoj iz 1908. godine.

Vojni čin ili zvanje jeste obilježje kojim se utvrđuje položaj prava i obaveze aktivnog vojnog lica. U Crnoj Gori, vojni činovi su pratili sličan sistem kao i u mnogim evropskim vojnim organizacijama, ali su se sa vremenom prilagođavali specifičnostima crnogorskog društva. Po ugledu na evropske vojske, činovi su se razvijali u nekoliko osnovnih kategorija. Da bi se vojna lica razlikovala po činovima koriste se različite oznake i mjesta na uniformi.

Po grbovima koje su nosili oficiri i podoficiri na kapama moguće je pratiti vojne čino ve crnogorske vojske. A oni su bili rangirani u oficirskom činu od: knjaza, divizijara, brigadira, komandira artiljerije, kapetana, poručnika i potporučnika. Što se tiče podoficirskih činova oni su bili rangirani od vodnika artiljerije, desečara i vojnika. Obilježja su imali i perjanici, vrhovni barjaktar vojske, brigadni barjaktar, bataljonski i četni barjaktar.

U vrijeme kada je Crna Gora bila pod vladavinom Nikole I, vojni sistem bio je usmjeren na čast, tradiciju i borbeni duh, pa su čini najčešće nosili vojvode i kapetani, a manji činovi su se dodjeljivali nižim komandama. Tokom vremena, sistem činova je evoluirao u skladu sa promjenama u vojnoj organizaciji.⁴

⁴ Jelisaveta Blagojević, Koncept tranzicije i demokratske konsolidacije, Medijski dijalozi 10, Podgorica. 2011.

Epolette predstavljaju dio vojne uniforme u vidu naramenice na kojoj stoji znak, odnosno obilježje podoficirskog i oficirskog čina. U Crnoj Gori su bile zastupljene đeneralske epolette za svakodnevnu, službenu i poluparadnu uniformu. Dizajn za njihovu izradu je bio ruski.

Ceremonijalne uniforme, koje su se koristile za javne događaje, parade ili državne posjete, obično su bogato bile ukrašene i odražavale istorijski prestiž vojne organizacije. Ove uniforme su često imale elemente zlata, srebra, junačke medalje i druge dekoracije, koji su ukazivali na status i tradiciju.

Literatura:

Dušan Babac, Čedomir Vasić, Miladin Marković : Crnogorska vojska 1896-1914, Beograd, 2007.

Jelisaveta Blagojević, Koncept tranzicije i demokratske konsolidacije, Medijski dijalozi 10, Podgorica 2011.

Pavle Vasić: Uniforme srpske vojske 1808/1918., Beograd, 1980.

Radenko Šćekić, Hibridno ratovanje u novom milenijumu, Matica 80, Podgorica 2019.

Radenko Šćekić, Mediji i geopolitika, Medijska kultura, Nikšić, 2019.

Radenko Šćekić, Medijski rat kao oblik geopolitičke borbe, Matica br. 90, Podgorica, 2022.

Slavica Ratković Kostić: Evropeizacija srpske vojske 1878- 1903, Beograd, 2007.

Budimir DAMJANOVIĆ

MONTENEGRIN MILITARY UNIFORM AND RANKS DURING THE PERIOD OF THE PRINCIPALITY AND KINDOM OF MONTENEGRO

Summary

The military uniform carries a symbolism specific to the military unit, people and state, and it has a profound historical context. Throughout its history, Montenegro developed a unique military tradition and system of uniforms and ranks. As a small but military and politically significant state, Montenegro has demonstrated its resilience over centuries, often fighting for survival amidst significant geopolitical changes. The military uniform

and ranks of Montenegro not only reflected military functions but also carried deeply rooted cultural, social, and political significance. This paper examines the development of Montenegrin military uniforms and ranks, with particular emphasis on their historical context and symbolism. Epaulettes are a part of the military uniform in the form of a shoulder strap on which there is an insignia, i.e. a sign of non-commissioned officer and officer rank. General epaulettes for every day, official and semi-parade uniforms were represented in Montenegro. The design for their production was Russian. Ceremonial uniforms, used for public events, parades or state visits, are usually richly decorated and reflect the historical prestige of the military organization. These uniforms often have elements of gold, silver, heroic medals and other decorations, which indicate status and tradition.